

Problém normativity v Quinovej naturalizovanej epistemológii

MGR. MARTIN NUHLÍČEK, PHD.

KATEDRA FILOZOFIE A DEJÍN FILOZOFIE

FILOZOFICKÁ FAKULTA UK V BRATISLAVE

Quine: Epistemology Naturalized (1969)

Quine ponúka radikálnu reinterpretáciu filozofickej epistemológie, ktorá má byť rekonštruovaná ako kapitola empirickej psychológie

Špekulatívne filozofické teórie o poznaní majú byť úplne nahradené empirickým výskumom reálnych ľudských kognitívnych procesov

Quine: Epistemológia študuje prírodný fenomén, t. j. fyzikálny ľudský subjekt. Tento ľudský subjekt je vystavený určitým vstupom a v priebehu času z nich vytvára výstupy v podobe opisu trojrozmerného sveta a jeho histórie. Vzťah medzi týmito vstupmi a výstupmi študuje z dôvodov, ktoré vždy podnecovali epistemológiu – pochopiť, ako sa evidencia vzťahuje k teórii a akými spôsobmi teórie prekračujú dostupnú evidenciu (82–83)

Naturalizovaná epistemológia

Quinov prístup zásadne mení charakter epistemológie:

Epistemológia stráca autonómnosť – stará epistemológia mala ambíciu logicky predchádzať prírodnú vedu, nová epistemológia je súčasťou prírodnej vedy

Epistemológia opúšťa apriórne metódy teoretizovania „z kresla“, t. j. reflexie a konzultovania intuícií a nahrádza ich empirickými dátami

Epistemológia prichádza o aspekt normativity – tradičná epistemológia mala evaluatívny a preskriptívny charakter (dávala návody na správne poznávanie), naturalizovaná epistemológia tvorí čisto deskriptívnu, kauzálnu-nomologickú, prediktívno-explanačnú disciplínu o ľudskom poznávaní

Normativita epistemológie

V tradičnom chápaní má epistemológia neredukovateľný normatívny rozmer – idey poznania resp. zdôvodnenia sú podstatne normatívne, keďže signalizujú, ktorým presvedčeniam je „správne“ veriť

Čisto deskriptívny prístup k poznaniu dokáže odpovedať, ako ľudia nadobúdajú presvedčenia, ale nevie určiť, ako by ľudia mali nadobúdať svoje presvedčenia

Tradičný pohľad: Filozofia si kladie normatívne otázky, empirická psychológia si kladie deskriptívne otázky, navzájom si nevstupujú do diskurzu

Naturalistický pohľad: Epistemológia sa stáva kapitolou empirickej psychológie, filozofická epistemológia zlyhala, normatívne otázky sú odsunuté

Evidencia a zdôvodnenie

Quine používa koncept evidencie – naturalizovaná epistemológia má opisovať kauzálne vzťahy medzi sensorickou evidenciou subjektu a jeho „teóriou“ sveta

Viacerí autori (L. Bonjour, J. Kim) však upozorňujú, že samotný pojem evidencie je normatívny pojem: evidencia pre nejaké tvrdenie zvyšuje jeho zdôvodnenosť resp. racionálnosť, a tým ho vyčleňuje ako „správne“

Quinov nenormatívny pojem evidencie (v zmysle holého opisu zmyslových dát) nezodpovedá štandardnému chápaniu „evidentného“

Cieľom Quinovho projektu nie je poskytovať presvedčeniam zdôvodnenie resp. akýkoľvek normatívny status – ide mu čisto o deskripciu ľudského poznávania

Naturalizmus a skepticizmus

BonJour namieta, že bez normatívneho konceptu zdôvodnenia nedokážeme efektívne rozlišovať medzi adekvátnymi a neadekvátnymi presvedčeniami

Tvrdí, že výsledkom Quinovho poňatia epistemológie je de facto skepticizmus. Máme množinu presvedčení, ktoré opisujú vonkajší svet, ale nemáme dôvody myslieť si, že tieto presvedčenia sú pravdivé. Z hľadiska teórie poznania je to mimoriadne neuspokojivé (BonJour 1994, 287)

Uvedenú námietku ilustruje na pseudovedeckých a okultných presvedčeniach: naturalizovaná epistemológia poskytuje opis ich utvárania na základe nejakého druhu skúsenosti, ale neponúka žiadne dôvody pre ich prijatie či odmietnutie (nedokáže ich izolovať ako nedôveryhodné)

Epistemológia bez poznania

Kim upozorňuje, že aj samotné poznanie je normatívny pojem, ktorý vyčleňuje tie naše presvedčenia, ktoré sú „správne“ a „rozumné“

Normativita poznania pramení z normativity zdôvodnenia, ktoré je jeho zložkou – epistemológia sa primárne orientuje na podmienky zdôvodnenia presvedčení

Preto, ak Quinova koncepcia odstraňuje z epistemológie zdôvodnenie, tak z nej zároveň odstraňuje aj poznanie. Sám Quine zriedka hovorí o poznaní, namiesto toho spomína teórie a reprezentácie (Kim 1998, 389)

Štúdium kauzálnych vzťahov medzi „evidenciou“ a „teóriou“ tak nie je štúdiom poznania v epistemologicky relevantnom zmysle

Kognitívne inžinierstvo

Quine v neskorších prácach prichádza s názorom, že aj v rámci naturalizovanej epistemológie je prítomný normatívny element

Normatívna epistemológia v kontexte naturalizmu môže nadobudnúť podobu technológie anticipovania senzorickej stimulácie

Daná technológia spočíva v sledovaní rozličných ľudských „teórií“ ako stratégií predpovedania senzorických dát, s cieľom nájsť a podporiť úspešné stratégie a vylúčiť neúspešné stratégie (Quine 1992, 19–20)

Normatívna epistemológia sa tak stáva kapitolou „kognitívneho inžinierstva“ – nie filozofi, ale inžinieri budú predpisovať „správne“ spôsoby poznávania

Epistemické ciele

Quinovi kritici zdôrazňujú, že poňatie epistemickej normativity ako inžinierstva ponecháva otvorenú otázku epistemických cieľov

Kognitívne inžinierstvo môže fungovať, keď máme stanovené epistemické ciele (dosahovanie pravdy, spoľahlivosť predikcií a pod.) – potom inžinierstvo určuje, do akej miery rozličné stratégie napĺňajú dané ciele

Ale samotné inžinierstvo nedokáže povedať, ktoré ciele by sme si mali stanoviť, nanajvýš iba opisuje, ktoré ciele ľudia reálne sledujú

Naturalistický omyl: z faktu, že ľudia sledujú určité epistemické ciele, nevyplýva, že ide o ciele, ktoré by ľudia optimálne mali sledovať

Kooperácia prístupov

Odlišná skupina autorov rozvíja názor, že klasická a naturalistická epistemológia neskúmajú tie isté veci: klasická sa zaoberá kritériami zdôvodnenia a poznania, naturalistická študuje existujúce kognitívne procesy

V takom chápaní jeden typ epistemológie nemôže kompletne nahrádzať druhý; Quinova koncepcia sa tak nemusí spájať so zavrnutím klasickej epistemológie

Niektorí v tom vidia príležitosť na kooperáciu obidvoch prístupov:

Identifikovanie správnych cieľov a hodnôt poznávania môže ostať v kompetencii filozofickej epistemológie, zatiaľ čo kognitívna veda môže pomáhať s určovaním, ktoré metódy a procesy ich najlepšie spĺňajú (Goldman 1994, 306)

Závery

---

1. Quinov projekt naturalizovanej epistemológie neobsahuje zrejmú možnosť, ako zabezpečiť normativitu epistemických tvrdení. Bez normatívneho aspektu nie je možné skonštruovať relevantnú epistemológiu.
2. Quinova koncepcia nevie úplne nahradiť klasickú normatívnu epistemológiu. Ale nemusia sa ani vylučovať, keďže klasická a naturalizovaná epistemológia sa zaoberajú rozdielnymi stránkami ľudského poznávania.
3. Ako produktívne východisko sa ponúka kooperácia klasickej a naturalizovanej epistemológie s vymedzením vzájomných kompetencií v rámci širšieho prístupu.
(Podoby a detaily možnej kooperácie sú predmetom ďalšieho výskumu.)

Výber z literatúry

BonJour, L. (1994): Against Naturalized Epistemology. *Midwest Studies in Philosophy*, 19 (1), 283–300.

Goldman, A. I. (1994): Naturalistic Epistemology and Reliabilism. *Midwest Studies in Philosophy*, 19 (1), 301–320.

Kim, J. (1998): What Is Naturalized Epistemology? In: *Philosophical Perspectives*, 2, ed. J. E. Tomberlin. Atascadero: Ridgeview Publishing, 381–406.

Quine, W. V. O. (1969): Epistemology Naturalized. In: *Ontological Relativity and Other Essays*. New York: Columbia Press, 69–90.

Quine, W. V. O. (1992): *Pursuit of Truth*. Revised edition. Cambridge, MA & London: Harvard University Press.